

НІМЕЦЬКІ КОЛОНІЇ НА ТЕРЕНІ ЛУГАНСЬКОЇ ОКРУГИ У 20 – 30-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядаються питання, пов'язані з історичною долею німецьких колоній на території Луганської округи у 20 – 30 рр. ХХ ст. Автор на підставі аналізу відповідного архівного матеріалу, розглядає, зокрема, проблему ставлення радянської влади до релігійної активності німців-колоністів у зазначений період часу.

Im Artikel werden die Fragen beschrieben, die mit dem historischen Schicksal der deutschen Kolonien auf dem Territorium des Lugansker Kreises in den 20er und 30er Jahren des 20. Jh. verbunden sind. Aufgrund der Analyse des entsprechenden Archivmaterials befasst sich der Autor insbesondere mit dem Problem des Verhältnisses zwischen der Sowjetunion und der religiösen Aktivität der deutschen Kolonisten in der erwähnten Periode.

Різнопланова за проблематикою тема німецьких колоній в Україні, на жаль, ще й досі не отримала в сучасній українській історіографії вичерпного наукового дослідження.

Із набуттям Україною незалежності виникли нові можливості висвітлення цієї теми з урахуванням норм діючого в державі Закону “Про Національний архівний фонд і архівні установи”, який повною мірою визначив механізм регулювання суспільних відносин, що виникають під час використання ретроспективної документної інформації, тобто архівних документів та фондів, доступ до яких ще в зовсім недалекому минулому був обмеженим. Насамперед ідеться про значну кількість документів Національного архівного фонду України з питань державної політики у галузі національних відносин, що відбувалися в Україні у 20 – 30-ті рр. ХХ ст.

Зважаючи на сучасні тенденції розвитку української історіографії та демократичного суспільства, виникає необхідність об'єктивно переглянути, доповнити або навіть з іншої точки зору оцінити долю німців колоністів в Україні в умовах сталінського тоталітарного режиму.

Деякі дані, підтверджені архівними документами, мапами, публікаціями, дають підстави говорити про те, що на терені сучасної Луганської області існувало у різні історичні періоди, починаючи з 1901 р. близько 50 німецьких колоній, але ця цифра не може бути остаточною, адже значну кількість архівних документів, що зберігаються в архівних установах України, ще не введено в наукове коло, вони чекають своїх дослідників.

Список населених пунктів Луганської округи за 1927 р. свідчить про те, що тут існувало декілька національних (а саме німецьких) адміністративних одиниць – сільських рад, серед яких Мирська німецька сільрада Дмитровського району, в якій мешкало 1327 чол. німців-колоністів, Олександрівська сільрада Краснолуцького району – 707 чол., Іванівська сільрада – 1025 чол., Шмідтівська сільрада Новосвітлівського району – 652 чол. Лише ця остання сільрада охоплювала вісім німецьких колоній на терені Новосвітлівського району в 20 – 30-ті рр. ХХ ст., а саме: колонії Шмідт, Енгельс, Лібкнехт, Ленінфельд, Драйлінден, Буденівка, Бурчак-Михайлівка, Люксембург.

Наприкінці 1920 р. більшість німців-колоністів прагнули повернутися до своїх примусово залишених в Україні колоній та земельних наділів. За час їх відсутності колонії прийшли в занепад, адже часи були не кращі – економічна розруха, голод, антиселянська політика радянської влади. Як відомо, з початком Першої світової війни 1914 р. царський уряд Росії, враховуючи негативність ситуації у зв'язку з наближенням лінії фронту до місць, де компактно

розташовувалися німецькі колонії, провадить репресивну політику відносно німців-колоністів, вилучає у них землю, а їх самих депортує у східні райони Російської імперії, зокрема в Сибір.

Адміністративно-територіальною реформою 1923 – 1925 рр. було ліквідовано волості, що призвело до повного ігнорування інтересів національних меншин, порушення національного, культурного, релігійного укладів німців-колоністів. Німецькі колонії опинилися у складі адміністративно-територіальних одиниць з інонаціональним населенням.

Так званий “новий поділ” сприяв кардинальному порушенню мовнокультурних традицій та господарських зв’язків, що історично склалися протягом багатьох років. Інтенсивно руйнувався специфічний національно-культурний та соціально-побутовий уклад життя німців колоністів.

Господарське безладдя ускладнювалося ще й тим, що радянське та партійне керівництво адміністративно-територіальних одиниць, до яких були приєднані німецькі колонії, здебільшого було неспроможне забезпечити потреби їх етнокультурного розвитку. В результаті різко скоротилося використання німецької мови в суспільно-політичному й культурному житті німецьких колоній.

Урядовці радянських, партійних та адміністративних органів (сільських рад та районних адміністративних відділів) не завжди були здатні вирішувати досить складні специфічні питання, які виникали у сфері національних відносин та міжконфесійних взаємин національних меншин.

Важливо підкреслити, що однією з головних складових національно-культурного та соціально-побутового укладу життя німців-колоністів було відправлення релігійного культу. Ще маніфестами Катерини II від 4 грудня 1762 р. про запрошення іноземних колоністів до Росії наголошувалося, між іншим, право на “вільне відправлення віри згідно їх статуту та обрядів безперешкодно”. За цими маніфестами колоністи мали право будувати церкви, дзвіниці та мати своїх пасторів.

Разом із поверненням німців-колоністів з міст депортації в Україну у 30-х рр. активізувався процес відродження та перереєстрації в органах державної влади німецьких релігійних громад. Проте, як свідчать архівні документи, радянська влада здебільшого негативно ставилася до релігійної активності німців-колоністів.

Так, інспектор відділу культів Доноблвиконкому Лукас листом від 10 лютого 1933 р. за № 7/8 повідомляє Луганську міськраду про таке:

*До Луганської міськради
Інспектору культів
На ч.5. к/2 від 8/1-33р.*

Відділ культів Доноблвиконкому повідомляє, що дати дозвіл на переведення рел. зборів у приватному будинкові Першохристіян, релігійній групі німців Євангельських лютеран – ні в якому разі не можна.

Що ж торкається рел. громад, розташованих у колоніях Шмідт, Драйлінден, Енгельс, Лібкнехт, Ленінфельд, Буденівка, Бурчак-Михайлівка, – то на такі необхідно скласти угоди та зареєструвати кожну рел. групу окремо.

Перереєстрацію рел. громад поки що не провадить.

Інспектор культів /Лукас/¹

Зважаючи на наполегливі прохання німців-колоністів щодо відродження та організації релігійних громад у колоніях, радянська влада змушена була розпочати роботу з перереєстрації релігійних громад та розповсюдила серед колоністів типовий статут.

Текст типового статуту релігійних громад, особливо ті його розділи, що мали безпосереднє відношення до функцій релігійної громади, свідчить про цілеспрямоване обмеження віруючих:

Статут релігійних громад

II Функції громади

3. Для здійснення цієї мети (тобто об'єднання громадян) релігійна громада має такі функції:

1) улаштовує молитовні збори;

- 2) керує майном, що його одержала за умовою від місцевих органів влади;
- 3) бере участь у з'їздах релігійних громад, що їх дозволили органи влади;
- 4) призначає (або обирає) служників культу для відправи релігійних обрядів.

Релігійна громада не має права:

- а) організувати біблійські, мусуонерські, літературні, хорові, музичні, рукодільницькі та інші зібрання та гуртки;
- б) провадити спеціальну роботу серед жінок, молоді та дітей.

VI Порядок зміни статуту громади

14. Статут громади може бути змінений загальними зборами членів релігійної громади більшістю 2/3 голосів з наступним затвердженням округового адміністративного відділу або за пропозицією відповідних органів влади.

VII Порядок ліквідації громади

15. Громаду можна ліквідувати:

- а) за постановою округового адміністративного відділу або НКВС УСРР у разі зламання статуту громади або умови, що її склала релігійна громада з окрадмінвідділом².

Попри усі штучні перешкоди та труднощі перереєстрації релігійних громад, німці-колоністи продовжують вважати відправлення релігійного культу першочерговою потребою. В усіх колоніях Луганської округи вони проводять оперативні збори мешканців з метою перереєстрації своїх релігійних громад, про що свідчать численні архівні документи:

*Протокол від 25 травня 1930 року загальних зборів
Євангельських християн "Баптистів", які відбулися у с. Михайлівці Новосвітлівського району в оселі Шенкнехта, на якому було присутньо необмежених у правах за судом громадян у кількості 50 чоловік віруючих.*

Головою зборів обрано: А. Феттер
Секретарем: Ф. Проценко

Порядок денний

1. Про перереєстрацію статуту громади.

Слухали Постановили:

1. Про перереєстрацію статуту громади. Клопотати перед Новосвітлівським райвиконкомом про перереєстрацію статуту громади.

53 підписи присутніх на зборах.

Голова зборів: А. Феттер
Секретар: Ф. Проценка³

За підсумками проведених загальних зборів того ж самого дня члени релігійної громади звертаються до Новосвітлівського райвиконкому із заявою:

*До Новосвітлівського РВК
від релігійної громади Євангельських Християн "Баптистів", яка знаходиться
у с. Михайлівці Миколаївської сільської ради в оселі
громадянина Вільгельма Фридриховіча Шенкнехта.*

ЗАЯВА

Дійсним Євангельська громада Християн "Баптистів" у кількості 50 чоловік засновників, просить Новосвітлівський РВК затвердити статут громади і перереєструвати на підставі обов'язкової постанови Луганського Окрадмінвідділу за № 23 від 19 квітня 1930 року її під найменуванням Євангельських Християн "Баптистів" при с. Михайлівці. При чому додаються усі необхідні документи для перереєстрації.

1. Дійсна заява у 3-х примірниках.
2. Статут громади у 3-х примірниках.
3. Протокол загальних зборів у 2-х примірниках.

Голова громади Карл Бауер
Секретар Христіян Іванович Шитц

25 травня 1930 року.

53 підписи членів релігійної громади.

Підписи голови релігійної громади (Баптистів) Карла Бауера та секретаря Шитца Христіяна Івановича Миколаївська сільська рада засвідчує.

Голова ради /підпис/
Секретар /підпис/
29 травня 1930 р.

Нижче урядовцем сільради додається таке:

У с. Михайлівці баптистів мешкає не 50 чоловік а лише 13, решта інших з різних сільрад ⁴.

Влада не дуже поспішала з вирішенням цього питання. Лише 20 липня 1930 р. статут вищезначеної громади було зареєстровано Новосвітлівським райадмінвідділом Луганської округи, про що свідчить напис червоним чорнилом на самому статуті громади.

Очевидно, процедуру перереєстрації влада мала намір провести одноразово, тому що на багатьох статутах релігійних громад німців-колоністів Луганської округи стоїть саме ця дата.

Складний економічний стан німецьких колоній, конфліктні ситуації, що виникали внаслідок численних випадків закриття молитовних будинків, переслідування віруючих та порушення їхніх прав, відсутність належної уваги й піклування з боку місцевої влади про забезпечення національно-культурних, мовних та інших інтересів німецького населення – все це є найхарактернішими рисами життя німців-колоністів в Україні у 20 – 30-х рр. ХХ ст.

Яскравим прикладом вищезазначеного є заява колоніста Зальцзайлера до адміністративного відділу Луганської міськради про таке:

До адміністративного відділу Луганської міськради

ЗАЯВА

Я, нижче склавший підпис, колонії Шмідт Шмідтівської сільради Іван Якобович Зальцзайлер відмовляюся надавати мою оселю під Богослужіння у чому й складаю підпис /підпис олівцем/ Зальцзайлер.

*Шмідт
23 жовтня 1932 року Підпис Зальцзайлера
Шмідтівська сільрада засвідчує
Голова сільради /підпис/*

Вірно: голова Євангельсько-Лютеранської громади Фітц ⁵.

Німці-колоністи завжди вважалися за почесний обов'язок надавати свою оселю для проведення Богослужіння, але ж що за подія примусила пана Зальцзайлера написати вищезгадану заяву до місцевого органу влади? Здається, не треба мати надмірну фантазію, щоб відповісти на це питання. Сама історія перебування німців-колоністів в Україні дає відповідь.

¹ Державний архів Луганської області. – Ф. Р-693. – Оп. 1. – Спр. 1213. – Арк. 56.

² Там само. – Спр. 1214. – Арк. 3,4.

³ Там само. – Арк. 7.

⁴ Там само. – Арк. 5.

⁵ Там само. – Спр. 1213. – Арк. 54